

SNAŽNI:

Mediji bez mržnje i dezinformacija

NARATIVI MRŽNJE U NOVIM MEDIJIMA U SRBIJI

Jelena Jovović

Dubravka Valić Nedeljković

SRBIJA

SNAŽNI: Mediji bez mržnje i dezinformacija

Regionalni projekat „SNAŽNI: Inicijativa civilnog društva za reafirmaciju slobode medija i suzbijanje dezinformacija, propagande i govora mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj“ realizuju partnerske organizacije [SEENPM](#), [Albanski medijski institut](#), [Mediacentar Sarajevo](#), [Kosovo 2.0](#), [Institut za medije Crne Gore](#), [Makedonski institut za medije](#), [Novosadska novinarska škola](#), [Mirovni institut](#) i [Bianet](#), uz finansijsku podršku Evropske unije.

Info: <https://seenpm.org/>

Kontakt: admin@seenpm.org

NARATIVI MRŽNJE U NOVIM MEDIJIMA U SRBIJI

SRBIJA

Autorke: Jelena Jovović, Dubravka Valić Nedeljković

Urednica, regionalna vodeća istraživačica: Brankica Petković

Stručni recenzent: Stefan Janjić

Dizajn: Špela Kranjec za Filip Kranjec s.p., Ljubljana, Slovenija

Izdavači: SEENPM, Tirana, Mirovni institut, Ljubljana i Novosadska novinarska škola, Novi Sad

Novi Sad, septembar 2021

© SEENPM, Mirovni institut, Novosadska novinarska škola i autorke

South East European Network
for Professionalization of Media

Ova publikacija nastala je uz finansijsku podršku Evropske unije.
Za njen sadržaj odgovorni su autori i izdavači i ne odražava nužno stavove Evropske unije.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. METOD	5
3. STUDIJE SLUČAJEVA	7
3.1. Studija slučaja 1: Migranti	7
3.2. Studija slučaja 2: Politički oponenti	12
3.2.1. Politička opozicija	12
3.2.2. Predstavnici vlasti	14
3.3. Studije slučaja 3: Novinari	16
4. Komparativna analiza	21
5. PREVENTIVNE I NAKNADNE AKTIVNOSTI ZA BORBU PROTIV NARATIVA MRŽNJE U SRBIJI	22
5.1. Pravni okvir	22
5.2. Moderacija i filtriranje sadržaja	22
5.3. Normativne akcije	23
6. ZAKLJUČAK	24
7. PREPORUKE	25
Literatura i izvori	26
O autorkama	30

NARATIVI MRŽNJE U NOVIM MEDIJIMA U SRBIJI

*Jelena Jovović
Dubravka Valić Nedeljković*

1. UVOD

Razvoj interneta pružio je nove mogućnosti za slobodu govora kao jednu od osnovnih demokratskih vrednosti. Istovremeno je otvorio i prostor za širenje govora mržnje, dezinformacija i propagande. Prepoznajući potrebu da osnaži kapacitete medijskih i novoosnovanih organizacija civilnog društva za razumevanje dezinformacija i propagandnih modela zasnovanih na mržnji u medijima i komuniciranju, kao i mogućnosti medija i civilnog društva da odgovori i dekonstruiše lažne informacije, posebno one koje se plasiraju onlajn, te osnažuju otpornost građana na dezinformacije, osam organizacija civilnog društva sa Zapadnog Balkana i iz Turske, pod vođstvom Mreže Jugoistočne Evrope za profesionalizaciju medija (SEENPM) sprovodi projekat "Snažni – Za medije bez mržnje i dezinformacija".

Rezultati istraživanja koje ovde predstavljamo, deo su istraživačkih aktivnosti koje se sprovode u sedam zemalja u okviru pomenutog projekta. Istraživanje koje je prethodilo analiziralo je političko-ekonomske osnove modela mržnje, dezinformacija i propagande u medijima i komuniciranju. Njegovi nalazi ukazuju da poslednjih godina u Srbiji, u ime slobode govora i slobode medija, u sistemu javnog komuniciranja, govor mržnje u značajnoj meri nadjačava argumente. Ovo se posebno odnosi na onaj deo komunikacije koji se odvija u onlajn sferi. Mediji sa nacionalnom pokrivenošću, (koji istovremeno imaju i svoja onlajn izdanja) građanima sistematično dostavljaju sadržaje kojima se propagira vlast, šire dezinformacije i podstiče mržnja prema neistomišljenicima ili susednim narodima. Osim medijima, "internet je omogućio različitim grupacijama ekstremnih stavova da dopru direktno do građana, da sa njima komuniciraju i šire svoje ideje efikasnije i masovnije nego ranije" (Valić Nedeljković, Janjatović Jovanović, 2020).

U ovom drugom istraživanju cilj nam je bio da utvrdimo koji su to osnovni obrasci i primeri narativa mržnje u novim medijima u Srbiji, koji akteri i događaji služe kao glavni generatori narativa mržnje

Poslednjih godina u Srbiji, u ime slobode govora i slobode medija, u sistemu javnog komuniciranja, govor mržnje u značajnoj meri nadjačava argumente.

Mediji sa nacionalnom pokrivenošću, (koji istovremeno imaju i svoja onlajn izdanja) građanima sistematično dostavljaju sadržaje kojima se propagira vlast, šire dezinformacije i podstiče mržnja prema neistomišljenicima ili susednim narodima.

i dezinformacija, te koje su osnovne ideje i poruke koje se šire. U ovom izveštaju navedene su i reakcije na narative mržnje i dat pregled preventivnih i naknadnih mera i akcija za borbu protiv govora mržnje i dezinformacija.

U istraživanju je korišćena analiza sadržaja objavljenih na internet izdanjima medija i društvenim mrežama u periodu od juna 2019. do juna 2020. godine. Kako se radi o retrospektivnom istraživanju, sama realizacija istraživanja sprovedena je u periodu od 1. septembra do 31. oktobra 2020. godine.

2. METOD

Naše istraživanje zasnovali smo na analizi slučaja. Ciljne grupe – migranti, politički oponenti i novinari prema kojima su usmereni narativi mržnje identifikovani su kao zajednički, na regionalnom nivou, za svih sedam zemalja koje su realizovale istraživanje u okviru projekta “Snažni”. U svakoj od zemalja istraživači su imali mogućnost da izaberu četvrtu ciljnu grupu. Naša odluka je bila da unutar kategorije politički oponenti analiziramo obe strane političkog spektra: predstavnike opozicije i predstavnike vlasti kao mete govora mržnje.

Izbor slučajeva/događaja ograničen je na vremenski period između juna 2019. i juna 2020. godine, pri čemu su za svaki selektovani slučaj/događaj u okviru ciljne grupe analizi bili podvrgnuti sadržaji objavljeni u onlajn medijima i portalima za društveno umrežavanje u periodu koji obuhvata dve nedelje nakon izabranog događaja.

Za svaku ciljnu grupu selektovani su slučajevi koji su u javnosti, posebno u delu stručne javnosti koja se bavi zaštitom ljudskih prava i sloboda, prepoznati kao generatori narativa mržnje.

Narativ mržnje u ovom istraživanju je operacionalizovan kroz dva ključna pojma - *narativ* (de Latour, 2007) i *mržnja* koja može biti ispoljena kroz govor mržnje (Komitet pravnika za ljudska prava, 2007) i/ili kao poseban oblik govora mržnje – opasan govor (Benesch, 2020).

U ovom istraživanju napravljena je razlika između dve kategorije govora mržnje – implicitnog i eksplicitnog. Eksplicitni nivo ispoljavanja govora mržnje podrazumeva otvoreno izražavanje mržnje prema drugom. Implicitni nivo obuhvata sve one poruke u kojima se izražava slaganje sa diskriminatornim, stereotipizirajućim i agresivnim porukama i postupcima drugih i/ili kada se ovakve poruke prenose bez odgovarajućeg kritičkog osvrta ili dužne novinarske pažnje, zbog čega se može steći utisak da prenosilac poruke (pojedinaac ili medij) podržava takve postupke i stavove.

Naše istraživanje zasnovali smo na analizi slučaja. Ciljne grupe – migranti, politički oponenti i novinari prema kojima su usmereni narativi mržnje identifikovani su kao zajednički, na regionalnom nivou, za svih sedam zemalja koje su realizovale istraživanje u okviru projekta “Snažni”.

Za analizu narativa selektovano je ukupno 16 medija na osnovu tri kriterijuma:

a) mediji koji su u prethodnom istraživanju identifikovani kao mediji koji sistematično šire govor mržnje, dezinformacije i propagandu (Valić Nedeljković, D., Janjatović Jovanović, M., 2020);

b) kao i mediji koji prema statistici portala *Fake News Tragač*, (<https://fakenews.rs/>) koji se bavi dekonstrukcijom lažnih i manipulativnih medijskih sadržaja, predstavljaju najčešće izvore manipulacija: *Informer* (informer.rs), *Alo* (alo.rs), *Telegraf* (telegraf.rs), *Kurir* (kurir.rs), *Pink* (pink.rs), *Studio B* (studiob.rs), *Happy BSC portal* (happytv.rs), *Srbija Danas* (srbijadanas.com), *Sputnjik* (rs.sputniknews.com), *Blic onlajn* (blic.rs), *Srbin.info* (srbin.info) i *RTV* (rtv.rs);

c) mediji sa značajnim uticajem na javnu debatu: *RTS* (rts.rs), *N1* (rs.n1info.com), *Danas* (danas.rs) i *Autonomija* (autonomija.info).

Za svaku ciljnu grupu vršena je Gugl (*Google*) pretraga u okviru definisanog sajta (portala medija) preko tačne fraze (ključnih reči) u ograničenom vremenskom opsegu koji je definisan posebno za svaku ciljnu grupu. U slučajevima kada Gugl pretraga nije dala rezultate, vršena je pretraga unutar odabranog portala po istim kriterijumima.

Medijski portali koji su predstavljeni u okviru pojedinačnih studija slučajeva odabrani su na osnovu zastupljenosti govora mržnje u ukupnom broju tekstova objavljenih u direktnoj vezi sa slučajem/događajem/incidentom, odnosno u komentarima čitalaca/korisnika koji prate te objave, pri čemu su, u slučaju kada veći broj medija zadovoljava ove kriterijume, za analizu birani mediji sa većim uticajem na javnu debatu.

Analizirani su i komentari korisnika koji su pratili selektovane medijske objave. Kako su komentari korisnika bivali i kompleksni, njegovi pojedini delovi pripadali su većem broju različitih narativa, te su tako i kodirani.

Profili i grupe na portalima za društveno umrežavanje birani su uz pomoć aplikacije *Kraudtengl* (*CrowdTangle*), osim u slučaju ciljne grupe migranti, gde je izabrana Fejsbuk grupa „Pokret STOP Naseljavanju migranata” identifikovana kao generator govora mržnje u prethodnoj fazi istraživanja.

3. STUDIJE SLUČAJEVA

Pretraga na osnovu ključnih reči dala je ukupno 195 tekstova/izveštaja relevantnih za analizu. Otvorenu opciju za komentare čitalaca ima 13 od 16 analiziranih onlajn medija i u njima je objavljeno ukupno 2382 komentara korisnika.

Tekstovi i komentari odabrani za pojedinačne studije slučajeva podvrgnuti su kvalitativnoj i kvantitativnoj analizi i za svaku ciljnu grupu identifikovani su sledeći ključni narativi (Tabela 1):

KLJUČNI NARATIVI IDENTIFIKOVANI ZA SVAKU OD CILJNIH GRUPA

Tabela 1

CILJNA GRUPA	KLJUČNI NARATIVI
Migranti	Dolazak migranata je pretnja za društvo.
Politički oponenti	Opozicija radi protiv svoje zemlje.
	Predstavnici vlasti rade protiv svoje zemlje.
Novinari	Novinari su neprijatelji države (i samim tim i neprijatelji svog naroda).

3.1. Studija slučaja 1: Migranti

Šestog maja 2020. godine F.R. automobilom se u punoj brzini odvezao u Prihvatni centar za migrante u Obrenovcu (bivša kasarna), koji je u to vreme obezbeđivala Vojska Srbije. F.R. je ceo događaj uživo prenosio na svom Fejsbuk profilu. Nakon pokušaja probijanja ograde Prihvatnog centra ušao je kroz glavni ulaz govoreći: "Izrazićemo svoje nezadovoljstvo prema hiljadama migranata koji su doseljeni u Obrenovac tako što ćemo da uđemo u migrantski centar, bivšu kasarnu. Evo vojske". Za 49 sekundi koliko je trajala njegova vožnja kroz centar dok se nije zaustavio pred vojnicima koji su ga obezbeđivali uzvikivao je: "Da vidimo šta rade braća migranti. Ne želim da moju devojkicu napadaju migranti! Ne želim da gledam ljude koji ne beže ni od čega u svom gradu! Ne želim da ih gledam! Ne želim muslimansku državu! Ne želim ovo da trpim! Kazna će da bude velika sigurno. Sad ću da izađem!"

Migrantima se pripisuju najagresivnije tendencije, pri čemu prednjače tvrdnje o napadu na žene, što u još uvek tradicionalnom društvu rezonira kao poziv muškarcima da preuzmu akcije u cilju njihove zaštite. Pripisuju im se i tendencije da na nasilan način (ratom i terorističkim napadima) žele da preuzmu našu teritoriju i nametnu svoju religiju.

Mladić je uhapšen i određeno mu je zadržavanje od 48 sati. Tužilaštvo je krivično delo kvalifikovalo kao nasilničko ponašanje i zatražilo pritvor od 30 dana. Osnovni sud u Obrenovcu prvobitno je odbio predlog Osnovnog javnog tužilaštva za određivanje pritvora, nakon čega je pušten na slobodu. Nakon

žalbe Tužilaštva, Osnovni sud u Obrenovcu je preinačio prvobitnu odluku, pa F.R. biva ponovo uhapšen. Početkom juna 2020, osuđen je na osam meseci zatvora nakon što je zaključio sporazum sa Osnovnim javnim tužilaštvom u Obrenovcu o priznanju krivice zbog krivičnog dela nasilničko ponašanje. Tužilaštvo je propustilo priliku da ovo delo okarakterise kao krivično delo izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti.

Za ciljnu grupu migranti definisane su ključne reči: „migrant“, „migrantski“, „Obrenovac“ i „F.R.“ kao i puno ime i prezime osobe koja je glavni vinovnik odabranog događaja. Posmatrani vremenski opseg obuhvatao je period od 6. do 20. maja. 2020 godine.

Događaj je privukao veliku pažnju medija i javnosti. U posmatranom periodu u 14 od 16 uzorkovanih onlajn medija, ukupno su registrovane 43 objave direktno povezane sa ovim slučajem. Govor mržnje prema migrantima registrovan je u 17 objava (13 na implicitnom i četiri na eksplicitnom nivou). U 13 od ovih 14 onlajn medija, korisnici su uz objave napisali ukupno 584 komentara. Govor mržnje prema migrantima registrovan je u 234 komentara (149 na implicitnom i 85 na eksplicitnom nivou).

Za studiju slučaja odabrani su portali *Kurir* (kurir.rs) i *Happy BSC portal* (happytv.rs).

Kurir je objavio četiri članka koja su direktno povezana sa ovim događajem, od kojih je u dva registrovan govor mržnje na implicitnom nivou. Prvi pod naslovom “Mladić izgubio živce i kolima upao u kasarnu u Obrenovcu: Ne želim da moju devojkicu napadaju migranti!”^[1] jeste kratka vest čiji je sastavni deo i video koji je načinio vinovnik ovog događaja. Vest je napisana bez ijedne reči kritike, a izabrani naslov na izvestan način opravdava njegov postupak. Ovo opravdavanje ide korak dalje tako što *Kurir* objavljuje ekskluzivnu izjavu devojkice u drugom članku pod naslovom: “Pripadnik Levijatana hteo da gazi migrante! Njegova devojkica za *Kurir* otkriva šta su joj azilanti dobacivali pre upada!”^[2] tako podržavajući narativ “Migranti su skloni uznemiravanju i silovanju žena”.

Uz ova četiri teksta na portalu *Kurira* objavljena su ukupno 262 komentara čitalaca. U 142 objavljena komentara registrovan je govor mržnje – 107 na implicitnom nivou, u kojima su pojedinci izražavali podršku F.R. i njegovom činu, i 35 komentara u kojima je govor mržnje registrovan na eksplicitnom nivou (Tabela 2).

KOMENTARI ČITALACA PORTALA *KURIR* KLASIFIKOVANI U PODNARATIVE

Tabela 2

KLJUČNI NARATIV	Dolazak migranata je pretnja za društvo.	Ukupan broj komentara u kojima je narativ registrovan
PODNARATIVI	Pozivanje na akciju protiv migranata. Migrante treba proterati, vratiti u zemlju porekla, zatvoriti granice (ne dozvoliti im da uđu) ili uništiti. Pozivanje na akciju protiv migranata. Migrante treba proterati, vratiti u zemlju porekla, zatvoriti granice (ne dozvoliti im da uđu) ili uništiti.	11
	Migranti su skloni uznemiravanju i silovanju žena.	5
	Krajnji cilj trenutnih migracija je islamizacija Srbije (Zapadnog sveta).	4
	Policija i država ih štite, prikrivaju njihove kriminalne radnje.	4
	Migranti su bezbednosna pretnja. Oni su agresivni, i povezani sa kriminalnim grupama. Krađu, spaljuju, kidnapuju, napadaju lokalno stanovništvo, ništa dobro se od njih ne može očekivati.	4
	Migranti su teroristi; dolaze samo muškarci (koji se pripremaju za rat/džihad); oni su vojno sposobni spavači bez žena i dece.	3
	Oni koji zagovaraju njihova prava treba da ih vode svojoj kući.	3
	Migranti nisu izbeglice, nisu ljudi u nevolji, već su odlučili da se sele iz ekonomskih razloga, i ne zaslužuju pomoć i zaštitu.	2
	Migranti predstavljaju pretnju za kulturne vrednosti društva. Migranti dolaze iz zemalja sa potpuno drugačijim, stranim kulturnim vrednostima, koje su potpuno drugačije od vrednosti društva u koje dolaze. Migranti su varvari (zaostali) koji dolaze u civilizovan svet; uvredljive opaske koje potvrđuju takve stavove.	1
	Migranti su pretnja osnovnim vrednostima društva u koje dolaze. Migranti dolaze iz zemalja u kojima se ne poštuju osnovna ljudska prava.	1
	Migranti su pretnja socijalno ugroženim grupama. U Srbiji imaju više prava od lokalnog stanovništva, dobijaju kuće, novac.	1
	Za NAS i NJIH kao migrante ne važe ista pravila. Oni su u boljem položaju od NAS.	1
Srbija je uslovljena/primorana/plaćena da ih prihvati.	1	

Happy BSC portal u posmatranom periodu objavio je pet objava koje su direktno povezane sa ovim slučajem. Govor mržnje registrovan je u četiri objave. Od dva teksta u kojima je govor mržnje registrovan na implicitnom nivou, jedan je identičan tekstu objavljenom na portalu *Kurir* (bez citiranja izvora), dok drugi prenosi izjavu devojke datu *Kuriru*. Na taj način *Happy BSC portal* uz tekstove i izjave preuzima i narativ "Migranti su skloni uznemiravanju i silovanju žena".

Na eksplicitnom nivou, ovaj medij u dve objave ispreda sledeću priču: u članku "Opasan snimak! Pogledajte šta rade migranti u kampu u Obrenovcu",^[3] koristeći video koji cirkuliše portalima za društveno umrežavanje na kojem se vide migranti koji vežbaju, prikazuju "migrante kao teroriste koji se pripremaju za rat". Tome dodaju i izvod iz izveštaja *Centra za zaštitu i pomoć tražiocima azila* o situaciji u centru u Obrenovcu gde se migranti opisuju kao "bezbednosna pretnja" jer su "agresivni i povezani sa kriminalnim grupama". Drugi članak: "Nove privilegije za ilegalne migrante u Srbiji! Evo šta sada smeju da rade!",^[4] koji svojim naslovom implicira da "migranti u Srbiji imaju više prava od lokalnog stanovništva", i počinje rečenicom: "Ilegalni migranti koji se nalaze u Srbiji i koje neki *netačno nazivaju izbeglicama* su dobili novu privilegiju", zapravo informiše svoje čitaoce da je odluka kojom je privremeno ograničeno kretanje migranata i azilanata kako bi se sprečio ulazak korona virusa u centre u kojima su smešteni, prestala da važi.

Mada *Happy BSC portal* ima otvorenu opciju za komentare, registrovana su samo dva komentara, od kojih jedan izražava podršku F.R.

U Srbiji je nekoliko aktivnih grupa na portalima za društveno umrežavanje koje okupljaju osobe koje najčešće objavljuju manipulativne, izmišljene i reciklirane informacije o migrantima. Najveći broj članova okuplja grupa "Pokret STOP Naseljavanju migranata" koja je u vreme pisanja ovog izveštaja imala 325,786 članova. Grupa je osnovana 25. marta 2020, i promenila je naziv 3. oktobra 2020 (prvobitni naziv bio je "STOP Naseljavanju migranata").

U posmatranom periodu, identifikovano je pet trenutno dostupnih objava povezanih sa ovim događajem. Prvi je objavljen 6. maja 2020. godine i povezan (linkovan) sa video snimkom događaja, dok preostala četiri "dokazuju" da je mladićev čin bio opravdan.

„Za sve koji kažu da migranti nisu napali ni jednu ženu u Srbiji. Obrenovac.”^[5]
„Mladić koji je upao u migrantski kamp u Obrenovcu, pušten na slobodu...”^[6]
„Ukoliko se pitamo, odakle problemi proteklih mesec dana baš u Obrenovcu. To je zato što država nije odgovorila na nasilje.”^[7]

„Problemi sa azilantima u Obrenovcu nisu od juče, ovaj snimak otkriva šta rade migranti i komesarijat, kao i kako krše zakone. Građani su više nego uznemireni.”^[8]

Jedan od članova ove grupe je 6. maja podelio video snimak incidenta ^[9] koji je prvobitno objavljen na sajtu vestidana.rs. Članovi grupe su na ovu objavu ostavili 1700 komentara, od kojih je trenutno dostupno 1049. Ova objava podeljena je 1200 puta.

Od 1049 analiziranih komentara, 728 (69.4%) su komentari sa elementima govora mržnje. U 476 (65.38%) komentara govor mržnje je implicitan, odnosno sastoji se od komentara u kojima je rečima, gifovima, emodžijima ili videom izražena podrška F.R. i njegovom činu. U 252 (35,38%) komentara govor mržnje je registrovan na eksplicitnom nivou. Klasifikovani su u sledeće narative (Tabela 3).

KOMENTARI ČLANOVA FEJSBUK GRUPE *POKRET STOP NASELJAVANJU MIGRANATA* KLASIFIKOVANI U PODNARATIVE

Tabela 3

KLJUČNI NARATIV	Dolazak migranata je pretnja za društvo.	Ukupan broj komentara u kojima je narativ
PODNARATIVI	Pozivanje na akciju protiv migranata. Migrante treba proterati, vratiti u zemlju porekla, zatvoriti granice (ne dozvoliti im da uđu) ili uništiti.	136
	Migranti su teroristi; dolaze samo muškarci (koji se pripremaju za rat/džihad); oni su vojno sposobni spavači bez žena i dece.	41
	Srbija je uslovljena/primorana/plaćena da ih prihvati.	19
	Migranti su skloni uznemiravanju i silovanju žena.	17
	Krajnji cilj trenutnih migracija je islamizacija Srbije (Zapadnog sveta).	17
	Migranti ugrožavaju priraštaj stanovništva. U Srbiji Vlada naseljava migrante kako bi povećala natalitet.	9
	Policija i država ih štite, prikrivaju njihove kriminalne radnje.	8
	Migranti predstavljaju pretnju za kulturne vrednosti društva. Migranti dolaze iz zemalja sa potpuno drugačijim, stranim kulturnim vrednostima, koje su potpuno drugačije od vrednosti društva u koje dolaze. Migranti su varvari (zaostali) koji dolaze u civilizovan svet; uvredljive opaske koje potvrđuju takve stavove.	8
Oni koji zagovaraju njihova prava treba da ih vode svojoj kući.	7	

SUB-NARRATIVES	Migranti su bezbednosna pretnja. Oni su agresivni i povezani sa kriminalnim grupama. Krađu, spaljuju, kidnapuju, napadaju lokalno stanovništvo, ništa dobro se od njih ne može očekivati.	7
	Migranti su pretnja socijalno ugroženim grupama. U Srbiji imaju više prava od lokalnog stanovništva, dobijaju kuće, novac.	6
	Predsednikovi budući glasači.	5
	Migranti nisu izbeglice, nisu ljudi u nevolji, već su odlučili da se sele iz ekonomskih razloga, i ne zaslužuju pomoć i zaštitu.	5
	ONI imaju više prava u Srbiji nego MI.	3
	Za NAS i NJIH kao migrante ne važe ista pravila. Oni su u boljem položaju od NAS.	2

3.2. Studija slučaja 2: Politički oponenti

3.2.1. Politička opozicija

Na Fejsbuk stranici "Javnost Srbije" 15. januara 2020, objavljen je video^[10] koji Mariniku Tepić, potpredsednicu opozicione Stranke slobode i pravde portretira kao "izdajnika" (patriotu nekih drugih zemalja), "lažova i državnog neprijatelja koji radi protiv interesa srpskog naroda". Ova stranica postoji od oktobra 2019. godine i uglavnom objavljuje afirmativne objave o predstavnicima vladajuće partije i njihovim uspesima, i negativne o predstavnicima opozicije, koji preovladavaju. Ima ukupno 2237 pratilaca; međutim, značajan broj njihovih objava čine kratki video klipovi, većinom oni koji predstavljaju opoziciju u negativnom kontekstu, a koji imaju značajno veći broj pregleda od broja pratilaca.

Video je na stranici *Javnost Srbije* imao 28,000 pregleda, 142 komentara i 21 deljenje. Od 142 komentara, 24 (34,8%) su sadržala eksplicitni govor mržnje prema Mariniki Tepić, koji o njoj pričaju sledeću priču (Tabela 4):

Mržnja prema političkim oponentima povezuje se sa njihovim ličnim svojstvima, odnosno pripadnošću grupi koja nije povezana sa političkom funkcijom koju obavljaju, a koji se stavljaju u službu političke borbe. U slučaju predstavnice opozicije mržnja prema njoj kao vršiocu određene funkcije povezuje se sa mizoginijom, a u slučaju premijerke sa homofobijom.

KOMENTARI ČLANOVA FEJSBUK GRUPE JAVNOST SRBIJE KLASIFIKOVANI U PODNARATIVE

Tabela 4

KLJUČNI NARATIV	Opozicija radi protiv svoje zemlje.	Ukupan broj komentara u kojima je narativ registrovan
PODNARATIVI	Mizogini komentari i uvredljivi komentari sa elementima mizoginije.	12
	Pripadnici opozicije su plaćenici stranih država i organizacija.	6
	Pripadnici opozicije su izdajnici. Nisu patriote.	6
	Pripadnici opozicije lažu i obmanjuju.	2
	Različite pretnje – pretnje smrću, fizičke pretnje.	2
	Pripadnici opozicije su lopovi, zastupaju samo svoje finansijske interese.	2
	Pripadnici opozicije su mentalno obolele osobe, gde se mržnja prema opoziciji udružuje ili prepliće sa sanizmom.	2
	Pripadnici opozicije ne rade u najboljem interesu svoje zemlje i naroda, oni su državni neprijatelji.	1

Video postaje viralan na Tviteru nakon što ga je pet dana kasnije na svom nalogu podelio Dragan Đilas uz poruku upućenu predsedniku Aleksandru Vučiću¹. Na njegovom nalogu video je pregledan 53,900 puta. Tek nakon Đilasove objave mediji počinju da izveštavaju o ovom događaju. I to skromno.

U periodu od 15. do 29. januara od 16 selektovanih medija o ovom događaju izveštavalo je pet portala. Na osnovu Gugl pretrage po ključnim rečima "Marinika", "Marinika Tepić", "Đilas", "Dragan Đilas" i "opozicija" izdvojeno je sedam tekstova povezanih sa događajem. Govor mržnje registrovan je u dva teksta, jedan na implicitnom i jedan na eksplicitnom nivou.

Tekst objavljen na portalu *Informera*: "Sram te bilo, lažovčino tajkunska! Đilas ponovo isprovokovao Vučića zbog Marinike! Vladanka Malović odmah ga zakucala!",^[1] svojim naslovom, kratkim tekstom i prenošenjem uvredljive izjave šefice informativne službe vladajuće Srpske napredne stranke, podržava narativ "predstavnicima opozicije lažu i obmanjuju". U 138 reči koliko ova vest sa naslovom ima, reč lažov ponavlja se pet puta. Reč tajkun, koja

¹ Analiza tuitova nije mogla biti sprovedena jer je u aprilu 2020. godine Tviter obrisao 8,558 naloga i 43,067,074 tuitova zbog toga što su bili "angažovani u neautentičnoj koordinisanoj aktivnosti na promociji SNS-a i Vučića, napadima na njihove političke protivnike i pojačavanju sadržaja iz medija koji su im naklonjeni"; prema analizi Internet opservatorije Univerziteta Stenford, dostupno na: <https://cyber.fsi.stanford.edu/io/news/april-2020-twitter-takedown>. [pristupljeno: oktobar, 2020]

se uobičajeno uz ime Dragana Đilasa koristi sa negativnom konotacijom i povezuje sa tvrdnjom da je na nepošten način došao do svog imetka, odnosno da je u vreme dok je bio na vlasti “zastupao samo svoje finansijske interese”, ponavlja se tri puta.

Za razliku od ovog potpuno pristrasnog teksta na portalu *Informera*, na portalu *Srbinfo* govor mržnje čita se u naslovu “Odgovor SNS ‘vi ste gmizavci i lažovčine’”^[12] i citiranim tvitovima Dragana Đilasa i Vladanke Malović od kojih se medij nije ogradio, odnosno nije naznačio da su tvrdnje iznete u tvitovima agresivne i obojene mržnjom. Kako se radi o citatu istog tvita kao u slučaju *Informera* i narativi su isti – “predstavници opozicije lažu i obmanjuju, i zastupaju svoje finansijske interese”.

Na portalima *Kurira* i *Informera* nije bilo komentara čitalaca.

3.2.2. Predstavници vlasti

Od 8. do 10. septembra premijerka Ana Brnabić boravila je u zvaničnoj poseti Luksemburgu, na čijoj su agendi bili politički i ekonomski susreti i razgovori, kao i obeležavanje 75 godina od oslobođenja Luksemburga u Drugom svetskom ratu. Premijerka je sa svojim domaćinom bila i na fudbalskoj utakmici Srbija – Luksemburg. U ovoj zvaničnoj poseti premijerku je (u nezvaničnom delu) pratila njena (istopolna) partnerka.

Za ciljnu grupu predstavnici vlasti pretraga je vršena na osnovu ključnih reči “premijerka”, “Ana Brnabić”, “Luksemburg”.

U periodu od 8. do 22. septembra 2019. godine o ovom događaju izveštavalo je 13 od 16 posmatranih portala. Govor mržnje registrovan je u tri objave na tri portala, na portalima *Srbinfo* i *Danas* na eksplicitnom nivou, a u tekstu objavljenom na portalu *Kurir* na implicitnom nivou.

Na portalu *Srbinfo* u objavi pod naslovom “Srpski navijači u Luksemburgu brutalno izvređali Anu Brnabić (VIDEO)”^[13] dominira narativ da “predstavници vlasti troše naš (državni) novac za zadovoljavanje ličnih potreba”. Opisujući premijera Luksemburga kao “gej kolegu” i partnerku premijerke kao njenu “devojk” medij iznosi i homofobne stavove, koje dodatno pojačava objavljujući video fudbalskog navijača u kome se čuju “mizogine i homofobne uvrede” izrečene premijerki.

Na portalu dnevnog lista *Danas* objavljena su ukupno tri teksta, pri čemu se u jednom od njih pod naslovom “Vlada Luksemburga platila put premijerkinoj partnerki”^[14] i nadnaslovom “Povodom zvanične posete predsednice Vlade Srbije Ana Brnabić i njene devojke Milice Đurđić” čita narativ “predstavници vlasti misle da imaju privilegovan položaj i ne poštuju zakone zemlje koju vode”. Ceo tekst se klacka između homofobije i borbe za prava ljudi istopolne orijentacije pa tako u ovom tekstu medij mimo svoje uobičajene prakse partnerku premijerke naziva “devojkom”, te navođenjem nepotrebnih detalja

iz premijerkinog ličnog života ("Iako su nedavno dobile sina *veštačkom oplodnjom*"), i citirajući izjavu sagovornika koji neprimerenim vokabularom podržava narativ i u izvesnoj meri pravi korak ka tabloidnom novinarstvu.

Na ovaj tekst objavljeno je 18 komentara, pri čemu se govor mržnje registruje u osam (Tabela 5) koji se koncentrišu oko sledećih narativa:

KOMENTARI ČITALACA PORTALA *DANAS* KLASIFIKOVANI U PODNARATIVE

Tabela 5

KLJUČNI NARATIV	Predstavnici vlasti rade protiv svoje zemlje.	Ukupan broj komentara u kojima je narativ registrovan
PODNARATIVI	Homofobni komentari i uvredljivi komentari sa elementima homofobije.	4
	Predstavnici vlasti lažu i obmanjuju.	3
	Predstavnici vlasti ne rade u najboljem interesu svoje zemlje i naroda, oni se vode ličnim interesima.	1
	Predstavnici vlasti troše naš (državni) novac za zadovoljavanje ličnih potreba.	1
	Predstavnici vlasti su plaćenici stranih zemalja i organizacija.	1
	Vlast je nekompetentna i vodi zemlju u propast, u slučaju premijerke njena nekompetencija proizilazi iz njene seksualne orijentacije.	1

Krautengl aplikacijom utvrđeno je da je ova objava šerovana ukupno tri puta, te da je najveći broj interakcija ostvaren na FB stranici Danasa,^[15] gde su pratioci ostavili ukupno 83 komentara, od kojih se u njih 37 registruje govor mržnje (Tabela 6), koji ispredaju sledeće narative:

KOMENTARI PRATILACA FEJSBUK PROFILA DANASA KLASIFIKOVANI U PODNARATIVE

Tabela 6

KLJUČNI NARATIV	Predstavnici vlasti rade protiv svoje zemlje.	Ukupan broj komentara u kojima je narativ registrovan
PODNARATIVI	Homofobni komentari i uvredljivi komentari sa elementima homofobije.	29
	Poruke mržnje o porodičnom životu, javnom životu, njihov lični život nije ništa drugo do skandal i degeneracija – produžetak politike koju vode.	5
	Predstavnici vlasti troše naš (državni) novac za zadovoljavanje ličnih potreba.	5
	Predstavnici vlasti su plaćenici stranih zemalja i organizacija.	2
	Predstavnici vlasti su lopovi, zastupaju samo svoje finansijske interese.	1
	Predstavnici vlasti su mentalno obolele osobe, gde se mržnja prema predstavnicima vlasti udružuje ili prepliće sa sanizmom.	1

3.3. Studije slučaja 3: Novinari

Novinarka Ana Lalić 1. aprila 2020. na portalu Nova S objavila je tekst „KC Vojvodine pred pucanjem: Bez zaštite za medicinske sestre”,^[16] nakon čega su predstavnici Kliničkog centra Vojvodine obavestili tužilaštvo i policiju i optužili novinarku da je tekstom uznemirila javnost i naštetila ugledu te zdravstvene ustanove. Tri sata nakon objavljivanja teksta novinarka je privedena u policijsku stanicu i osumnjičena za krivično delo širenje panike. Određen joj je pritvor i noć je provela u policijskoj stanici. Nakon saslušanja puštena je na slobodu do završetka istražnog postupka. Iz novosadskog Tužilaštva 29. aprila dobila je rešenje po kojem se postupak protiv nje obustavlja i povlači krivična prijava za uznemiravanje javnosti i širenje panike usled nedostatka dokaza.

Ceo slučaj odigrao se tokom prvog talasa epidemije izazvane Kovid 19 virusom u Srbiji. Prvi slučaj infekcije ovim virusom u Srbiji registrovan je 6. marta 2020. Krizni štab za suzbijanje zarazne bolesti Kovid 19, kojim rukovodi premijerka Ana Brnabić, obrazovan je 13. marta. Od tada (do 3. maja) svakog dana održavane su konferencije za novinare članova kriznog štaba. Vanredno stanje uvedeno je 15. marta po odluci predsednika Republike, Narodne skupštine i premijerke. Od 29. marta za sve stanovnike važila je obavezna zabrana kretanja. Izuzetak su bili građani sa posebnim odobrenjem ili oni kojima je potrebna zdravstvena pomoć. Vlada je 31. marta donela Zaključak (Vlada RS., 2020) u kome se precizira da "za obaveštavanje javnosti o stanju i posledicama zaraze zadužen je Krizni štab za suzbijanje zarazne bolesti Kovid 19 (u daljem tekstu: Krizni štab), na čijem je čelu predsednica Vlade. Sva obaveštenja javnosti daje predsednica Vlade ili lica koje ovlasti Krizni štab." Zaključak je povučen dan nakon hapšenja novinarkе Ane Lalić, i to prema rečima premijerke Srbije i predsedavajuće Kriznog štaba Ane Brnabić, „na izričitu, direktnu molbu predsednika Aleksandra Vučića". Zabрана kretanja pooštrena je 3. aprila, obuhvatajući ceo vikend. Prema zvaničnim podacima, u Srbiji je 7. aprila od posledica Kovida 19 bio ukupno 61 smrtni slučaj, da bi taj broj do 15. aprila porastao na 109.

U slučaju novinarkе Lalić na ličnom nivou retko se registruju narativi koji su zasnovani na diskriminaciji i mržnji na osnovu pola ili seksualne orijentacije, već preovladavaju oni usmereni na odsustvo ljudskih vrednosti koje se vrednuju kao dobre/vredne.

Za ciljnu grupu novinari definisane ključne reči bile su „novinarka" i „Ana Lalić", a uzorkovane su objave iz perioda od 1. do 15. aprila 2020. godine.

Svih 16 posmatranih medija pisalo je o ovom događaju. Objavljeno je ukupno 106 tekstova koji su praćeni sa ukupno 1700 komentara čitalaca.

Za razliku od prethodno analiziranih ciljnih grupa govor mržnje nije registrovan niti u jednom od objavljenih tekstova. Međutim, izveštavanje jednog broja medija u ovom je slučaju poprimilo odlike negativne kampanje protiv Ane Lalić, u čemu su prednjačili *Kurir*, *Pink*, *Informer* i *Happy BSC portal*, s tim da su se u ovoj kampanji *Kurir* i *Pink* fokusirali na lična svojstva novinarkе.

Kurir je u posmatranom periodu objavio osam tekstova koji u naslovima i izveštaju sadrže negativne tvrdnje vezane za novinarku Anu Lalić, od čega je 2. aprila objavljeno čak šest tekstova. Prvi sa naslovom: „Puštena neodgovorna novinarka Ana Lalić bez obzira što je lagala: Pogledajte, maski, rukavica, kaljača u KCV na hiljade",^[17] gde se u tekstu uvodi novi podnativ po kome se radi o "novinarki bez časti, stida i srama" jer „pred istražnim organima nijednom nije pokušala da opravda plasiranje ovih neistinitih informacija". U dva naredna teksta^[18] ^[19] prenose se izjave Pokrajinskog sekretara za Zdravlje i direktorke KCV-a u kome *Kurir* održava isti narativ "neodgovorne novinarkе" i "autorke lažne vesti, bez časti, stida i srama", što se dodatno potvrđuje narednim tekstom: „Rojters preneo pravu sliku o KC Vojvodine! Ovo je klinički centar sa najsavremenijom opremom i velikim zalihama",^[20] u kome se navodi: „Dok su u Srbiji pojedini mediji preneli lažnu sliku o KC Vojvodine, svetska ugledna agencija izveštava o najsavremenijoj opremi u KCV".

Nakon nekoliko dana pauze, 7. aprila *Kurir* objavljuje tekst „Novinarka Ana Lalić svesno lagala: Pogazila kodeks da bi unela strah među ljude”,^[21] u kome *Kurir* „bez namere da joj sudi” dodatno osnažuje narativ da se radi o “novinarki bez časti” koja “radi protiv interesa građana/javnosti”.

Za ovaj je tekst Savet za štampu doneo odluku da je *Kurir* prekršio tačke 4 i 5 Odeljka I (Istinitost izveštavanja) i tačku 1 Odeljka V (Novinarska pažnja) Kodeksa novinara Srbije².

Kasnije istog dana objavljen je i tekst „Struka osudila neodgovorno izveštavanje Ane Lalić! Dr Kisić: Takve priče nas ometaju dok spasavamo živote!”^[22] u kome se citiraju odgovori stručnog dela Kriznog štaba na pitanje novinarkе *Kurira*: „Koliko su štetne laži koje šire pojedine kolege?”.

Identični podnarativi registruju se i u objavama na portalu *Pink* (preuzimajući i dobar deo *Kurirovih* tekstova), s tim što ovaj medij, citirajući saopštenje „Srpske lige”, koju predstavljaju kao „građansku opoziciju”, dodatno osnažuje moć pošiljaoca poruke: “novinari rade protiv interesa građana/javnosti” („Ti snažni pritisci koji su uslovlili oslobađanje Ane Lalić imaju za cilj da ona nastavi sa lažnom propagandom koju je sprovodila i da njenim stopama krenu i ostali novinari, da lažnim vestima i zlonamernom agitacijom unose nemir i paniku među građane Srbije”) i “novinari zastupaju (lične) političke interese” („Ni lična prava ni novinarske slobode nisu iznad opštog dobra, pogotovo ne u doba krize i vanrednog stanja, a potovo ne politička propaganda koja se krije iza istraživačkog novinarstva”).

Na 16 posmatranih portala objavljeno je ukupno 1700 komentara, od kojih su 123 negativni komentari usmereni prema Ani Lalić. Među njima ima i značajan broj onih kojima se iznose negativni vrednosni sudovi i prema novinarima drugih medija ili drugim medijima.

Na portalu *Kurira* uz osam analiziranih tekstova objavljeno je ukupno 211 komentara korisnika među kojima se registruju 34 negativna komentara. Svi komentari usmereni su prema novinarki Lalić, i mogu se klasifikovati u sledeće podnarative (Tabela 7).

2 Odluka Saveta za štampu dostupna na: <http://zalbe.rs/zalba/7529>, pristupljeno 17. oktobra. 2020.

KOMENTARI ČITALACA PORTALA *KURIR* KLASIFIKOVANI U PODNARATIVE

Tabela 7

KLJUČNI NARATIV	Novinari su neprijatelji države (i samim tim i neprijatelji svog naroda).	Ukupan broj komentara u kojima je narativ registrovan
PODNARATIVI	Novinare treba kazniti (po zakonu).	16
	Novinari su lažovi.	5
	Novinari rade protiv interesa građana/javnosti.	4
	Novinari su osobe bez ličnih vrednosti – časti, stida i srama.	4
	Uvredljivi komentari.	4
	Novinari zastupaju (lične) političke interese.	3
	Novinari su korumpirani; oni objavljuju ono za šta su plaćeni da objave.	3
Novinari objavljuju lažne vesti.	1	

Pretragom tekstova objavljenih na portalu *Kurir* uz pomoć Kraudtengl aplikacije dobijeni su sledeći rezultati: *Kurir* je tri^[23] ^[24] ^[25] od osam analiziranih tekstova podelio na svojoj Fejsbuk stranici, na koje su pratioci ostavili ukupno 500 komentara. Od tog broja registrovano su 44 negativna komentara. Za razliku od komentara na samom portalu, gde se čitaju isključivo negativni komentari usmereni prema novinarki Ani Lalič, na *Kurirovoj* Fejsbuk stranici pored takvih registruje se i gotovo podjednak broj negativnih komentara prema (drugim) medijima: *Kuriru*, *Pinku* i *Informeru*. Analizirani komentari grade sledeće podnarative (Tabela 8):

KOMENTARI PRATILACA FEJSBUK PROFILA *KURIRA* KLASIFIKOVANI U PODNARATIVE

Tabela 8

KLJUČNI NARATIV	Novinari su neprijatelji države (i samim tim i neprijatelji svog naroda).	Ukupan broj komentara u kojima je narativ registrovan	
		Ana Lalič	<i>Kurir</i> , <i>Informer</i> , <i>Pink</i>
PODNARATIVI	Novinari su korumpirani; oni objavljuju ono za šta su plaćeni da objave.	7	1
	Novinare treba kazniti (po zakonu).	6	
	Novinari su lažovi.	5	2

PODNARATIVI	Novinari rade protiv interesa građana/ javnosti.	3	
	Novinari zastupaju (lične) političke interese.	3	3
	Sve što novinari rade je u službi njihove potrebe za ličnom promocijom.	3	
	Novinari su osobe bez ličnih vrednosti – časti, stida i srama.	2	3
	Novinari zaslužuju da budu kažnjeni (najčešće zaraženi kovid virusom).	2	1
	Mizogini komentari.	2	
	Novinari su mentalno obolele osobe, gde se mržnja prema novinarima udružuje ili prepliće sa sanizmom.	2	
	Uvredljivi komentari.	1	6

Pored negativne kampanje u (onlajn) medijima i na portalima za društveno umrežavanje, internet prostor beleži još jedan vid širenja negativnih poruka/ narativa protiv Ane Lalić – 14. aprila na Gugl prodavnici pojavio se plaćeni oglas sa njenim imenom, fotografijom i natpisom da “radi protiv interesa Srbije”, a poruka je doprla do svih koji su tokom tog dana koristili tu aplikaciju.

Uzimajući u obzir kontekst u kome su nastale, ranjivost i osetljivost publike, uticaj pošiljalaca poruke i medij kojim su poruke posredovane, u slučaju novinarkе Ane Lalić možemo govoriti o posebnom obliku govora mržnje – opasnom govoru, koji je 1. maja 2020. kulminirao napadom na imovinu novinarkе³, a novinarki dodeljeno lično obezbeđenje.

³ Zabeleženo u Bazi napada na novinare Nezavisnog udruženje novinara Srbije: <http://www.bazenuns.rs/srpski/detalji-napada-na-novinaru/869>

4. KOMPARATIVNA ANALIZA

Kada se posmatraju sve četiri ciljne grupe registruje se zajednička nit u narativima koja ih povezuje – sa jedne strane smo “mi”, a sa druge “oni” koji nas ugrožavaju. Ograničeni repertoar narativa koji se svodi na ovaj obrazac preliiva se iz medija u javni diskurs gde, zahvaljujući učestalosti ponavljanja, posebno na portalima za društveno umrežavanje, to utiče na formiranje stavova i predrasuda. Migrantima se pripisuju najagresivnije tendencije, pri čemu prednjače tvrdnje o napadu na žene, što u još uvek tradicionalnom društvu rezonira kao poziv muškarcima da preduzmu akcije u cilju njihove zaštite i direktno se registruje u jednom broju komentara (koje najčešće ostavljaju žene). Pored ovog, u narativima o migrantima pripisuju im se i tendencije da na nasilan način (ratom i terorističkim napadima) žele da preuzmu našu teritoriju i nametnu svoju religiju. Kako se radi o porukama koje vrlo lako rezoniraju na ličnom nivou pojedinca, posebno u specifičnom makro i mikro istorijskom kontekstu (od perioda otomanskih osvajanja, preko ratova devedesetih pa sve do trenutne situacije sa Kovidom 19) one nose i najveću opasnost, jer se najlakše ispoljavaju kroz nasilne akcije pojedinaca i grupa koje se preduzimaju protiv migranata. Analizirani primer mladića koji je upao u migrantski centar nažalost nije usamljen.

Onlajn prostor se pokazao kao vrlo pogodan za kreiranje i diseminaciju narativa mržnje pri čemu gotovo podjednaku ulogu imaju specifične grupe istomišljenika okupljene na portalima za društveno umrežavanje i medijski portali.

U slučaju političara, i onih koji pripadaju opoziciji i onih na vlasti, narativi rezoniraju i na kolektivnom i na ličnom nivou. Na kolektivnom nivou “oni” “nas” ugrožavaju – rade protiv interesa države. Na ličnom nivou mržnja prema predstavnicima vlasti povezuje se sa njihovim ličnim svojstvima, odnosno pripadnošću grupi koja nije povezana sa političkom funkcijom koju obavljaju, a koji se stavljaju u službu političke borbe. U slučaju predstavnice opozicije mržnja prema njoj kao vršiocu određene funkcije povezuje se sa mizoginijom, a u slučaju premijerke sa homofobijom. Kako se radi o visoko ispolitizovanom slučaju, slično se registruje i u narativima koji se vezuju za novinarku Lalić, s tim što se na ličnom nivou retko registruju narativi koji su zasnovani na diskriminaciji i mržnji na osnovu pola ili seksualne orijentacije, već preovladavaju oni usmereni na odsustvo ljudskih vrednosti koje se vrednuju kao dobre/vredne.

Rezultati ovog istraživanja još jednom pokazuju da je onlajn prostor vrlo pogodan za kreiranje i diseminaciju narativa mržnje pri čemu gotovo podjednaku ulogu imaju specifične grupe istomišljenika okupljene na portalima za društveno umrežavanje i medijski portali. Na portalima za društveno umrežavanje mržnja se ispoljava vrlo eksplicitno i masovno, dok u izveštavanju medija češće registrujemo implicitni govor mržnje, u čemu prednjače opisani tabloidni mediji. Međutim, u slučajevima izveštavanja medija koji su analizirani u grupi politički oponenti – *Danasa*, koji se tradicionalno posmatra kao društveno odgovoran i kritički orijentisan medij i nezavisnog *N1*, novinari/medij takođe se nisu distancirali od izjava sagovornika i jedne i druge opcije koje su citirali, te su tako legitimizovali upotrebu

Na portalima za društveno umrežavanje mržnja se ispoljava vrlo eksplicitno i masovno, dok u izveštavanju medija češće registrujemo implicitni govor mržnje, u čemu prednjače opisani tabloidni mediji.

govora mržnje u političkom dijalogu. To se posebno očituje na primeru N1, čiji su novinari, pokušavajući da dokažu da je video nastao u “kuhinji vlasti”, potpuno prevideli priliku da odgovore na pitanje poslanice SNS-a “šta je sporno u tom spotu?”^[26] (spotu o Mariniki Tepić).

5. PREVENTIVNE I NAKNADNE AKTIVNOSTI ZA BORBU PROTIV NARATIVA MRŽNJE U SRBIJI

Preventivne i naknadne mere u borbi protiv narativa mržnje u onlajn prostoru u Srbiji mogu se podeliti u tri grupe: pravne, moderacija i filtriranje sadržaja i normativne akcije (podela prema Faris et al. 2016).

5.1. Pravni okvir

Pravni okvir koji reguliše ovu oblast kreće od najvišeg pravnog akta – Ustava, gde se u članu 18 propisuje da se “odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje”.

Nekoliko zakona u Srbiji uređuje ovu oblast. Krovni zakon koji uređuje pitanje govora mržnje jeste Zakon o zabrani diskriminacije (2009), koji govor mržnje prepoznaje kao oblik diskriminacije. Kada su u pitanju mediji, Zakon o javnom informisanju i medijima (2016) i Zakon o elektronskim medijima (2016) propisuju zabranu govora mržnje. Krivični zakonik (2019) inkriminiše radnje koje suštinski predstavljaju govor mržnje tako što propisuje krivična dela i sankcije za izvršenje ovih krivičnih dela. U onlajn prostoru, krivičnopravna zaštita ostvaruje se u krivičnom postupku koji sprovode državni organi određeni Zakonom o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnoškog kriminala (2009).

Međutim, ono na šta ukazuju predstavnici organizacija civilnog društva koji se bave zaštitom ljudskih prava jeste da krivičnopravna zaštita nije dovoljno efikasan vid borbe protiv narativa mržnje iz dva osnovna razloga: postupci koji se pokreću izuzetno su dugotrajni (Stojković, M., Pokuševski, D. 2018), a slučajevi u kojima tužilaštvo pokreće postupak veoma su retki.

5.2. Moderacija i filtriranje sadržaja

Drugi set preventivnih i naknadnih mera u borbi protiv narativa mržnje u onlajn prostoru nije ekskluzivno vezan za Srbiju. Njega čine sve one mere koje različiti servisi i portali implementiraju u svom prostoru kako bi eliminisali govor mržnje i čine ga uslovi korišćenja i moderacija korisnički generisanih sadržaja.

Svi posmatrani onlajn portali imaju unapred definisane uslove korišćenja u prostoru koji je predviđen za komentare korisnika. Fejsbuk ima set Standarda zajednice (Community Standards) kojim se, između ostalog, ne dozvoljava upotreba govora mržnje. Čak je i grupa "Pokret STOP Naseljavanju migranata" objavila pravila komentarisanja u kojima se zabranjuje govor mržnje. I svi oni primenjuju neki vid moderacije korisnički generisanih sadržaja (većinom postmoderaciju).

Međutim, sama činjenica da su u ovom istraživanju u opisanim slučajevima i dalje bili dostupni komentari na portalima medija i portalima za društveno umrežavanje dovoljno ilustruje efikasnost ovih akcija.

5.3. Normativne akcije

U normativne akcije na ovom mestu ubrajamo sve one preventivne i naknadne akcije koje su dizajnirane da oblikuju norme ponašanja. Kada su u pitanju mediji, uključujući i njihova internet izdanja, tu najznačajnije mesto zauzimaju Kodeks novinara Srbije (2015) i Savet za štampu. Kodeks novinara Srbije se u članovima IV i V posebno fokusira na zaštitu od govora mržnje i diskriminacije. On je 2016. godine dopunjen Smernicama za primenu kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju, gde su data odgovarajuća tumačenja i smernice radi uspešne i pravilne primene profesionalnih standarda i u onlajn okruženju.

Pored Saveta za štampu, u oblasti kreiranja normi ističe se i institucija Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, koji je 2018. godine doneo Preporuke mera za ostvarivanje ravnopravnosti za internet portale⁴, upućene svim registrovanim internet portalima, a koje "nalažu da je potrebno preduzeti sve potrebne mere u cilju sprečavanja objavljivanja sadržaja i komentara korisnika na internet portalu i profilima na portalima za društveno umrežavanje, kao i uklanjanja onih komentara koji su već objavljeni čime se takvi sadržaji i komentari čine dostupnim javnosti, koji po svojoj prirodi mogu da podstiču mržnju ili nasilje protiv lica ili grupa lica zbog njihovog ličnog svojstva ili izazivaju strah ili neprijateljsko, ponižavajuće i uvredljivo okruženje." Pored toga Poverenik je objavio i Priručnik za novinare i novinarku (2017) u kojem su date preporuke za nediskriminatorno izveštavanje.

Poslednje, ali ne i najmanje važne, jesu sve one akcije koje sprovode organizacije civilnog društva usmerene na zagovaranje, edukaciju i opismenjavanje u oblasti borbi protiv narativa mržnje koje su obuhvatile hiljade, uglavnom mladih ljudi u Srbiji.⁵

⁴ Preporuka mera za ostvarivanje ravnopravnosti za internet portale, dostupno na <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti-za-internet-portale/>

⁵ Detaljan pregled dobrih praksi u borbi protiv govora mržnje u: *Odgovor na govor mržnje na internetu*, dostupno na: <https://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2020/10/Odgovor-na-govor-mr%C5%BEnje-na-internetu.pdf>

6. ZAKLJUČAK

Kao glavni generatori širenja narativa mržnje u ovom istraživanju identifikovani su portali medija bliskih političkim centrima moći (prema Valić Nedeljković, Janjatović Jovanović, 2020) i ekstremističke grupe koje su u trenutnom društveno-ekonomskom kontekstu pronašle plodno tlo za širenje svojih ideja. Međutim, narativi mržnje registruju se i u medijima koji se tradicionalno smatraju društveno odgovornim i kritički orijentisanim, kao i nezavisnim medijima.

Osnovne ideje i poruke koje se šalju nisu inovativne, svode se na pretnju koju po "nas" predstavljaju "oni" koji nas ugrožavaju. Osnova narativa ista je u svim analiziranim slučajevima, bilo da se radi o migrantima, političarima koji pripadaju opoziciji ili vlasti, ili novinarima. Ono što zabrinjava jeste značajno učešće poruka/narativa koji pozivaju na akciju protiv migranata, a u slučaju političkih oponenta (bez obzira što su kao ciljne grupe posmatrani aktivni učesnici u političkom životu kod kojih stepen tolerancije tj. stepen trpljenja kritike mora biti viši nego kod prosečnog građanina) svođenje kritike na diskriminaciju i mržnju zasnovanu na polu ili seksualnoj orijentaciji.

Zabrinjavajuća je moć poruka koju one imaju u onlajn prostoru, u koje se sabiraju uticaji njenih komunikatora (pošiljalaca). U slučaju medijskih portala, najveći uticaj na publiku imaju mediji sa najvećim dosegom (prema Valić Nedeljković, Janjatović Jovanović, 2020) koji moć svog uticaja pojačavaju otvarajući prostor uticajnim govornicima da iznose svoje stavove koji se neretko mogu podvesti pod govor mržnje ili opasan govor.

I ovim je istraživanjem potvrđeno da se najveći broj poruka mržnje i negativnih komentara sreće na Fejsbuku i u komentarima korisnika na medijske objave. Kako komentari korisnika na medijske objave podležu nekom vidu moderacije i uređeni su pravilima koja definiše sam medij u svom prostoru, može se zaključiti da medij filtrira poruke u skladu sa narativom koji želi da generiše.

U slučaju portala za društveno umrežavanje nivo kontrole daleko je manji, i kada su u pitanju Fejsbuk stranice na kojima mediji promoviraju svoje sadržaje, i kada se radi o grupama koje okupljaju istomišljenike. Uzroke treba tražiti u tome što mediji ne smatraju da postoji odgovornost moderatora za sadržaj komentara na portalima za društveno umrežavanje. Kod velikih grupa kao što je Pokret STOP Naseljavanju migranata, iz analiziranih komentara članova i na osnovu razlike u broju ukupno objavljenih i trenutno dostupnih komentara, može se zaključiti da su moderatora u skladu sa svojim pravilima uklonili veliki broj komentara. Kod grupa koje okupljaju veliki broj članova, u kojima se odvija živa diskusija i objavljuje veliki broj komentara, moderiranje je

Kao glavni generatori širenja narativa mržnje u ovom istraživanju identifikovani su portali medija bliskih političkim centrima moći i ekstremističke grupe koje su u trenutnom društveno-ekonomskom kontekstu pronašle plodno tlo za širenje svojih ideja. Međutim, narativi mržnje registruju se i u medijima koji se tradicionalno smatraju društveno odgovornim i kritički orijentisanim, kao i nezavisnim medijima.

Kako komentari korisnika na medijske objave podležu nekom vidu moderacije i uređeni su pravilima koja definiše sam medij u svom prostoru, može se zaključiti da medij filtrira poruke u skladu sa narativom koji želi da generiše.

prilično zahtevan zadatak. Međutim, kao što nam pokazuje analiza pravnih i normativnih akcija, odgovarajući mehanizmi i sredstva postoje, samo još uvek izostaje njihova odgovarajuća i neselektivna implementacija.

7. PREPORUKE

- Edukovati pripadnike policije i tužilaštva u odnosu na prepoznavanje slučajeva govora mržnje u javnom prostoru i načina na koji se takav govor distribuira putem različitih distributivnih platformi.
- Osigurati kontinuiran rad organizacija i projekata za praćenje govora mržnje i prijavljivanje takvih slučajeva nadležnim institucijama i globalnim platformama koje se bave ovim pitanjem uz finansijsku podršku Ministarstva kulture i informisanja, programa Evropske komisije i drugih donatora.
- Uvesti afirmativne mere u smislu finansijske podrške ili drugih podsticaja za medije koji neguju nultu toleranciju prema govoru mržnje, kako u sadržajima koje oni proizvode, tako i u odnosu na korisnički generisane sadržaje, uz zajedničku podršku Ministarstva kulture i informisanja i Ministarstva finansija.
- Uz zajedničku (finansijsku) podršku nadležnih ministarstava (Ministarstva kulture i informisanja, Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja), programa Evropske komisije i drugih donatora:
 - Edukovati urednike internet medija da prepoznaju govor mržnje u korisnički generisanom sadržaju na svim kanalima komunikacije koje medij koristi, te da preuzmu odgovornost za sve sadržaje objavljene u mediju koji uređuju, uključujući one objavljene na portalima za društveno umrežavanje, te da sa svojim vlasnicima/izdavačima obezbede resurse za odgovarajuću moderaciju i obuku moderatora, kreiranje i usavršavanje smernica za korisnike.
 - Edukovati novinare pri čemu se preporučuje sprovođenje treninga usmerenih na sadržaj, sa fokusom na etiku jezičke upotrebe u izveštavanju koji se zasnivaju na aplikativnoj lingvistici, koja se bavi jezičkom upotrebom u konkretnim situacijama na konkretnom području u konkretnom periodu, kao i novinarskom stilistikom.
 - **Osnažiti programe koji se bave edukacijom i medijskim opismenjavanjem građana iz ove oblasti, kako onih u formalnom obrazovnom procesu tako i u programima neformalnog tipa kroz značajniju (finansijsku) podršku organizacijama i institucijama koje ove programe sprovode.**
- Posebno hitno treba sprovesti sve navedene preporuke u odnosu na ciljnu grupu migranti, jer se u odnosu na njih najučestalije registruje govor mržnje i najveća spremnost na preuzimanje akcija protiv njih.

Literatura i izvori

Benesch, S., Buerger, C., Glavinic, T., & Manion, S. (2018). *Dangerous Speech: A Practical Guide*. Dangerous Speech Project., Dostupno na: <https://dangerousspeech.org/guide/>.

de Latour, A., Perger, N., Salag, R., Tocchi, C., & Otero, P. V. (2017). *We can!: Taking Action against Hate Speech through Counter and Alternative Narratives* (revised edition). Council of Europe, Dostupno na: <https://rm.coe.int/wecan-eng-final-23052017-web/168071ba08>.

Faris, R., Ashar, A., Gasser, U., & Joo, D. (2016). *Understanding harmful speech online*. Berkman Klein Center Research Publication, (2016-21).

Janković, B., Krstić, I., Andonov, A., Jakobi, T. (2017) *Priručnik za novinare i novinarke, Borba za ravnopravnost*, Beograd, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti.

Komitet pravika za ljudska prava. (2007). *Govor mržnje i zločin mržnje kao instituti međunarodnog i domaćeg prava*. Beograd, Dostupno na: http://www.yucom.org.rs/upload/vestgalerija_38_5/1198696141_GS0_Metodologija%20govor%20mrznje%20zlocin%20mrznje.pdf.

R. Srbija (2009) *Zakon o zabrani diskriminacije*, Službeni glasnik RS, br. 22/2009, Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zabrani_diskriminacije.html.

R. Srbija (2009) *Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala*, Službeni glasnik RS, br. 61/2005 i 104/2009, Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_organizaciji_i_nadleznosti_drzavnih_organ_a_za_borbu_protiv_visokotehnoloskog_kriminala.html.

R. Srbija (2016) *Zakon o elektronskim medijima*, Službeni glasnik RS, br. 83/2014 i 6/2016, Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_elektronskim_medijima.html.

R. Srbija (2016) *Zakon o javnom informisanju i medijima*, Službeni glasnik RS, br. 83/2014, 58/2015 i 12/2016, Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_informisanju_i_medijima.html.

R. Srbija (2019) *Krivični zakonik*, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr. 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019, Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html>.

Savet za štampu (2015) *Kodeks novinara Srbije, Uputstva i smernice*, Beograd, Savet za štampu, Dostupno na: http://www.savetzastampu.rs/doc/Kodeks_novinar_a_Srbije.pdf.

Savet za štampu (2016) Smernice za primenu kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju, Beograd, Savet za štampu, Dostupno na: <http://www.savetzastampu.rs/doc/smernice-za-primenu-kodeksa-novinara-srbije-u-onlajn-okruzenju.pdf>.

Stojković, M., Pokuševski, D. (2018). Anonimna mržnja – Mehanizmi zaštite od govora mržnje na internetu. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava. Dostupno na: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2018/12/Anonimna-mrznja-FINAL-S.pdf>.

Ustav Republike Srbije (2006) Službeni glasnik RS, br.98/2006, Dostupno na: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/139-100028/ustav-republike-srbije>.

Valić Nedeljković, D., Janjatović Jovanović, M. (2020). Medijski sistem u Srbiji obeležen delovanjem medija koji sistematično šire dezinformacije, govor mržnje i propagandu. Novi Sad, Dostupno na: <https://www.novinarska-skola.org.rs/sr/publication/medijski-sistem-u-srbiji-obelezen-delovanjem-medija-koji-sistematicno-sire-dezinformacije-govor-mrznje-i-propagandu/>:Novosadska novinarska škola.

Vlada RS. (31.3.2020.). Zaključak 05 broj 53-2928/2020. Službeni glasnik RS, br.48, Dostupno na: <https://www.propisi.net/zakljucak-vlade-05-broj-53-2928-2020/>.

ANALIZIRANI ČLANCI I OBJAVE NA PLATFORMAMA ZA DRUŠTVENO UMREŽAVANJE:

[1] “MLADIĆ IZGUBIO ŽIVCE I KOLIMA UPAO U KASARNU U OBRENOVCU: Ne želim da moju devojkicu napadaju migranti!”, Kurir.rs, 6. maj 2020. [Onlajn]. Dostupno na: <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3459707/mladic-izgubio-zivce-i-kolima-upao-u-kasarnu-u-obrenovcu-ne-zelim-da-moju-devojkicu-napadaju-migranti-video>. [Pristupljeno, septembar 2020].

[2] J. Ivić, “PRIPADNIK LEVIJATANA HTEO DA GAZI MIGRANTE! Njegova devojkica za Kurir otkriva šta su joj AZILANTI DOBACIVALI pre upada!”, Kurir.rs, 7. maj 2020. [Onlajn]. Dostupno na: <https://www.kurir.rs/crna-hronika/3460215/pripadnik-levijatana-hteo-da-gazi-migrante-njegova-devojkica-za-kurir-otkriva-sta-su-joj-azilanti-dobacivali-pre-upada>. [Pristupljeno, septembar 2020].

[3] “OPASAN SNIMAK! Pogledajte šta rade migranti u kampu u Obrenovcu”, happytv.rs, 13. maj 2020. [Onlajn]. Dostupno na: <https://happytv.rs/vesti/hronika/228740/opasan-snimak-pogledajte-%C5%A1ta-rade-migranti-u-kampu-u-obrenovcu-video>. [Pristupljeno, septembar 2020].

[4] "NOVE PRIVILEGIJE ZA ILEGALNE MIGRANTE U SRBIJI! Evo šta sada smeju da rade!", happytv.rs, 14. maj 2020. [Onlajn].

Dostupno na: <https://happytv.rs/vesti/dru%C5%A1tvo/228929/nove-privilegije-za-ilegalne-migrante-u-srbiji-evo-%C5%A1ta-sada-smeju-da-rade>. [Pristupljeno, septembar 2020].

[5] „Za sve koji kažu da migranti nisu napali ni jednu ženu u Srbiji. Obrenovac.“, Pokret STOP Naseljavanju migranata, 8. maj 2020. [FB group].

Dostupno na: <https://web.facebook.com/groups/512775282720731/permalink/547619639236295/>. [Pristupljeno, septembar 2020].

[6] "Mladić koji je upao u migrantski kamp u Obrenovcu, pušten na slobodu...", Pokret STOP Naseljavanju migranata, 8. maj 2020. [FB group].

Dostupno na: <https://web.facebook.com/groups/512775282720731/permalink/547540169244242/>. [Pristupljeno, septembar 2020].

[7] "Ukoliko se pitamo, odakle problemi proteklih mesec dana baš u Obrenovcu. To je zato što država nije odgovorila na nasilje.", Pokret STOP Naseljavanju migranata, 7. maj 2020. [FB group].

Dostupno na: <https://web.facebook.com/groups/512775282720731/permalink/547070192624573/>. [Pristupljeno, septembar 2020].

[8] "Problemi sa azilantima u Obrenovcu nisu od juče, ovaj snimak otkriva šta rade migranti i komesarijat, kao i kako krše zakone. Građani su više nego uznemireni", Pokret STOP Naseljavanju migranata, 7. maj 2020. [FB group].

Dostupno na: <https://web.facebook.com/groups/512775282720731/permalink/546917262639866/>. [Pristupljeno, septembar 2020].

[9] "Neću da mi migranti diraju devojkicu i da ih ovde naseljavaju - vikao je mladić.", Pokret STOP Naseljavanju migranata, 6. maj 2020. [FB group].

Dostupno na: <https://web.facebook.com/groups/512775282720731/permalink/546452419353017/>. [Pristupljeno, septembar 2020].

[10] "Чији је #МариникаТеріс патриота? Чије интересе заступа #SaveZaSRB и #slobodaipravda", Javnost Srbije, 15. januar 2020. [FB page]. Dostupno na:

https://web.facebook.com/114135356660223/videos/2420509131394764/?so=channel_tab&rv=all_videos_card. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[11] "SRAM TE BILO, LAŽOVČINO TAJKUNSKA! Đilas ponovo isprovizao Vučića zbog Marinike! VLADANKA MALOVIĆ ODMAH GA ZAKUCALA!", Informer.rs, 20. januar 2020. [Onlajn].

Dostupno na: <https://informer.rs/vesti/politika/487285/sram-bilo-lazovcino-tajkunska-djilas-ponovo-isprovizao-vucica-zbog-marinike-vladanka-malovic-odmah-zakucala>. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[12] "Odgovor SNS ´vi ste gmizavci i lažovčine´", Srbin.info, 20. januar, 2020. [Onlajn].

Dostupno na: <https://srbin.info/politika/odgovor-sns-vi-ste-gmizavci-i-lazovcine/?lang=lat>. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[13] "SRPSKI NAVIJAČI u Luksemburgu brutalno izvređali Anu Brnabić", srbin.info, 12. Septembar 2019. [Onlajn].

Dostupno na: <https://srbin.info/politika/srpski-navijaci-u-luksemburgu-brutalno-izvređjali-anu-brnabic-video/?lang=lat>. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[14] J. Diković, "Vlada Luksemburga platila put premijerkinoj partnerki", Danas.rs, 12. septembar 2020. [Onlajn].

Dostupno na: <https://www.danas.rs/drustvo/vlada-luksemburga-platila-put-premierkinoj-partnerki/>. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[15] "Povodom zvanične posete predsednice Vlade Srbije Ana Brnabić i njene devojke Milice Đurđić" Danas, 12. septembar 2020 [FB page].

Dostupno na: https://web.facebook.com/www.danas.rs/posts/1204500146402016?_rdc=1&_rdr. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[16] A. Lalić, "KC Vojvodine pred pucanjem: Bez zaštite za medicinske sestre" Nova S, 01. april 2020 [Onlajn].

Dostupno na: <https://nova.rs/vesti/drustvo/kc-vojvodine-pred-pucanjem-bez-zastite-za-medicinske-sestre/>. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[17] "PUŠTENA NEODGOVORNA NOVINARKA ANA LALIĆ BEZ OBZIRA ŠTO JE LAGALA: Pogledajte, maski, rukavica, kaljača u KCV na hiljade", Kurir, 02. april 2020. [Onlajn]

Dostupno na: <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3439573/pustena-neodgovorna-novinarka-ana-lalic-bez-obzira-sto-je-lagala-pogledajte-maski-rukavica-kaljaca-u-kcv-na-hiljade>. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[18] "ZORAN GOJKOVIĆ: Sve zdravstvene ustanove u Vojvodini imaju potrebnu opremu za zbrinjavanje pacijenata", Kurir, 02. april 2020. [Onlajn]

Dostupno na: <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3439777/zoran-gojkovic-sve-zdravstvene-ustanove-u-vojvodini-imaju-potrebnu-opremu-za-zbrinjavanje-pacijenata>. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[19] DIREKTORKA KCV ZA KURIR: Ne možete u skafanderu lečiti pacijenta s hipertenzijom da biste nekom dokazali da imate opremu, Kurir, 02. april 2020. [Onlajn]

Dostupno na: <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3439789/direktorka-kcv-za-kurir-ne-mozete-u-skafanderu-lečiti-pacijenta-s-hipertenzijom-da-biste-nekom-dokazali-da-imate-opremu>. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[20] "ROJTERS PRENEO PRAVU SLIKU O KC VOJVODINE! Ovo je klinički centar sa najsavremenijom opremom i velikim zalihama", Kurir, 02. april 2020. [Onlajn]

Dostupno na: <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3439997/rojters-preneo-pravu-sliku-o-kc-vojvodine-ovo-je-klinicki-centar-sa-najsavremenijom-opremom-i-velikim-zalihama>. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[21] "NOVINARKA ANA LALIĆ SVESNO LAGALA: Pogazila kodeks da bi unela strah među ljude", Kurir, 07. april 2020. [Onlajn]

Dostupno na: <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3442459/novinarka-ana-lalic-svesno-lagala-pogazila-kodeks-da-bi-unela-strah-medju-ljude>.

[Pristupljeno, oktobar 2020].

[22] J. P., K. V. "STRUKA OSUDILA NEODGOVORNO IZVEŠTAVANJE ANE LALIĆ! Dr Kisić: Takve priče nas ometaju dok spasavamo živote!", Kurir, 07. april 2020. [Onlajn]

Dostupno na: <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3442985/struka-osudila-neodgovorno-izvestavanje-ane-lalic-dr-kisic-takve-price-nas-ometaju-dok-spasavamo-zivote>. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[23] "Novinarki Ani Lalić vraćeni su svi elektronski uređaji", Kurir, 02. april 2020. [FB page]

Dostupno na: https://web.facebook.com/kuririnfo/posts/3107419702654967?_rdc=1&_rdr. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[24] "Dok su u Srbiji pojedini mediji preneli lažnu sliku o KC Vojvodine, svetska ugledna agencija izveštava o najsavremenijoj opremi u KCV", Kurir, 02. april 2020. [FB page]

Dostupno na: https://web.facebook.com/kuririnfo/posts/3107956545934616?_rdc=1&_rdr. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[25] "STRUKA OSUDILA NEODGOVORNO IZVEŠTAVANJE ANE LALIĆ! Dr Kisić: Takve priče nas ometaju dok spasavamo živote!", Kurir, 07. april 2020.

Dostupno na: https://web.facebook.com/kuririnfo/posts/3119075931489344?_rdc=1&_rdr. [Pristupljeno, oktobar 2020].

[26] "N1 reporteri: Marinika Tepić meta spota, avion od Beograda do Prištine", N1, 21. januar 2020. [Onlajn] Dostupno na: <http://rs.n1info.com/Video/N1-reporteri/a562662/N1-reporteri-Marinika-Tepic-meta-spota-avion-od-Beograda-do-Pristine.html> [Pristupljeno, oktobar 2020].

O autorkama

Jelena Jovović je deo tima Novovsadske novinarske škole, u kojoj je angažovana kao koordinatorka projekata, edukatorka i istraživačica. Posebno je aktivna u oblastima ostvarivanja prava manjinskih i marginalizovanih grupa kao i u oblasti medijske pismenosti.

Dubravka Valić Nedeljković predaje na master i doktorskim Rodnim studijama na ACIMS Univerziteta u Novom Sadu (predmete iz grupe Mediji i rod). Gostujuća je predavačica na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Podgorici. Oblasti istraživanja: kritička analiza medijskog diskursa, mediji i marginalizovane grupe sa fokusom na žene i nacionalne manjine, mediji i multikulturalizam, medijska etika, medijska regulativa, medijski žanrovi i istraživačko novinarstvo.

Ova publikacija deo je istraživačke komponente projekta SNAŽNI. Druga serija izveštaja razmatra NARATIVE MRŽNJE I DEZINFORMACIJA u Albaniji, Bosni i Hercegovini, na Kosovu*, u Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji, Srbiji i Turskoj.

Projekat „SNAŽNI: Mediji bez mržnje i dezinformacija“ zajedno realizuje devet organizacija koje se bave razvojem medija na Zapadnom Balkanu i u Turskoj, uz finansijsku podršku Evropske unije. Koordinator trogodišnjeg projekta je Mreža Jugoistočne Evrope za profesionalizaciju medija (SEENPM). Partneri na projektu su: Albanski medijski institut iz Tirane, Mediacentar Sarajevo, Kosovo 2.0 iz Prištine, Institut za medije Crne Gore iz Podgorice, Makedonski institut za medije iz Skoplja, Novosadska novinarska škola iz Novog Sada, Mirovni institut iz Ljubljane i Bianet iz Istanbula.